

Kur bakūžė samanota

DOVANA IŠ AMERIKOS

Iš Amerikos atėjo dovana: Antano Vaičiulaičio *Kur bakūžė samanota*. Tai pasakojimų rinkinys iš dviejų dalių. Pirmą pavadinta Istorijos. Jų yra 12: Dviejų kaimų istorija, Kriokininkų Ievutė, Elenutės nuodėmė, Vakariui ateinant, Tėvo tvora, Kelnės, Dvi seserys, Kada obelis žydėjo, Daili žmona, Pilkasis berniukas, Akmenų laukas, Kur bakūžė samanota. Antra dalis pavadinta Pasakos. Jų taip pat dvylika: Pabėgėliai, Puodų puodas, Lokys ir voverė, Ožio balsas, Nidos žvėrys, Adomas ir Ieva, Uodas, Girnų akmuo, Pelė ir žvirblis, Popiežiaus paukštė, Senas kareivis Aleksandras, Žiogų daina.

Tai svari dovana. Trumpų pasakojimų žanre ji neturi su kuo lygintis visoj išeivijoj ir tremtyje, kaip Ramono *Kryžiai* — romano žanre.

Vaičiulaitis savotiškai laimingesnis už Ramoną. Jis ne tiek baramas. Priežastis ne tik ta, kad Vaičiulaičio knyga išleista Amerikoje, ir čia ji retas paukštis. Svarbesnė priežastis — savo geriausiose istorijose Vaičiulaitis liečia senesnius laikus, senesnius žmones, kuriuose skaitytojas ne taip greit atpažįsta save, savo brolius ar gerus prietelius (o pro veikalo telkiamąjį didinamąjį stiklą aktualiojo medžiagoje juos atpa-

žinęs, tūlas skaitytojas pats išsigąsta: negali būti, kad čia aš, kad čia mano kaimynas, tai melas...). Taigi Vaičiulaičio gyvenimas senesnio laiko, į kurį šios dienos skaitytojas gali žiūrėti labiau nesuinteresuotai. Tai pilkasis gyvenimas, kurio nuotrupose atsispindi senojo kaimo socialiniai santykiai, iškyla dėdžių ir dėdienių portretai, ryškėja ūkininkų kaimynystės epizodai, kaimo administratorių rinkimai, vestuvinė etnografija... ir tik nežymiai įsiveržia skaitytojas į šio praėjusio (tikriaus: atostogaujančio!) karo laikus.

Šito gyvenimo, kaimiško, lietuviško, lapus sklaidydamas, Vaičiulaitis, kur buvęs kur nebuvęs, sustoja prie

istorijų su mirtimi

Mirtis — lyg magnetas sąmoningai ar nejučiomis traukia Vaičiulaičio dėmesį, nelyginant daugeliui rašytojų meilė. Mirtis Vaičiulaičio nevilioja. Priešingai, būtų geriau, jei ta nekviestoji viešnia rečiau lankytųs. Šitas idealinis noras ypač aiškiai išreikštas pasakos pasaulyje „Pabėgėliai“, kur mirtis pasižada: „Nei šiandien, nei rytoj, nei po metų aš čia nieko nežudysiu“ (198 p.). Ir tada, „kai ji išnyko vidur didžiųjų vandenų, giriose sučiulbo paukščiai, pakilo žvėrių linksmi balsai, ir rytuose patekėjo saulė“ (198 p.). — Natūraliame Vaičiulaičio kaimo gyvenime mirtis yra savaime suprantama būtinybė. Ji ir priimama kaip neišvengiama būtinybė — su nuolankumu, be desperacijos, be dramatizmo, be kovos prieš ją. Taip ją priima tie, kurie mirusius palydi akimis ar mintimis, taip ir tie, kurie turi mirti. — Pravažiavo Sarpalių dėdės juodas karstas; išnyko vieškelyje tarp ūkanų, į kurias palengvėle slėpėsi ir kiti vežimai. „Iš tiršto rūkų klodo, stovėdamas vartuose, ilgai dar girdėjau duslius, prislėgtus, lyg iš požemių einančius, bubėjimus ir aidesius, — vis labiau nutolstančios laidotuvių giesmės žodžius“ (58 p.). — „Kur bakūžė samanota“ pasakojime kalbama apie ūkininką, pasi- stačiusį naują pirkią. Tą vakarą, kada visa šeima persikraus-

tė į naują ir tėvas seną pardavė, tą vakarą senojo bakūžė susitiko du — jauniausias ir seniausias šeimos nariai. Jauniausias atėjo atsisveikinti tos pirkios, su kurios kiekvienu kampeliu buvo susijęs jo augančios dvasios pasaulis. Seniausias — senelė — atėjo atsidusti čia paskutinį kartą, nelyginant anie Adomo Mickevičiaus žvėreliai, kurie mirti susirinkdavę į paslaptinę girios tankmę, į žvėrių karalystę. Jauniausias yra senelės mirties liudininkas toje su-trūnėjusioje, apleistoje, aptemusioje, bet mieloje „bakūžėje“. Ir su koku dvasios pakilumu priima vaikas mirties valandos rimtį:

Močiutė buvo mirusi. Pro tas nežymiai prasi-vėrusias lūpas ką tik buvo dvelktelėjęs paskutinis kvapas, nebylus pūstelėjimas į prisilenkusios amžinybės veidą.

Berniukas sėdėjo ir sėdėjo, apsikabinęs mo-čiutės galvą. Jis nejautė nei baimės nei ašarų. Jo širdy glūdėjo gaudi ramybė ir rūstus tikrumas. Nuolat jam grįžo mintis, kad senelė vis tiek čia kur yra, į jį savo geromis akimis veizdi ir visą jį kiaurai regi. Jam buvo nesmagu, kad štai jis sėdi, neturėdamas kuo prisidengti nuo giedraus ir nematomo senelės žvilgsnio, stebinčio jį iš kertės šioj žalia samana apžėlusioj pirkioj.

Jis negirdėjo nei virpčio čirpimo, nei Vižlos urzgimo. Aptingęs, jis nedrįso krustelėti, lyg bijo-damas, kad močiutės neprižadintų. Jis klajojo po senas dienas, kada senelė buvo jauna, kada ji linus rovė ir laukų dainas dainavo arba kada ji savo vyro verkė ar anūkėlius per karą apkase ramino. Taip ėjo tos dienos, taip ir pasibaigė po tuo apkerpėjusiu stogu, kur ji gimė. Pasibaigė tyliai, nežinioj, ant sudūlėjusių šiaudų kūlelio,

praeities atgarsiams pastarą kartą nubudus nakties glūdumoj (180 p.).

Tai poezija natūralios mirties, kuri yra viena neišvengiamą gamtos rato dalis, vienas gamtos dinamikos taktas. Kas kita, kada šis ratas išbloškiamas iš natūralios eigos; kada ritmas nenatūraliai suardomas; kada mirtis atnešama žmogui žmogaus rankomis. — Kai žandaras nušovė Baltrų Žirgelį, „pajutau mirtį, kuri man pasirodė baisesnė už mano senelių ir brolių mirtį — didelė mirtis, netelpanti žmogaus prote ir toje ramioje gamtoje, kur vyturėlis trilenas“ („Akmenų laukas“, 157 p.).

Kodėl Vaičiulaitis taip sustoja prie nekviestosios viešnios? — Ne dėl to, kad jis mėgtų mirties siautimą. Galbūt dėl to, kad autorius yra gyvybės ir gyvenimo pilnumos garbintojas. Galbūt kad mirties šešėliai, taip tirštai slankiodami šiais laikais gyvenime, bus su visu šiurpumu užklydę į rašytojo observacijos akiratį. Galbūt dėl to, kad tiek daug mirties į pasaulį atnešama žmogaus rankomis. Mirtį betgi Vaičiulaitis panaudoja ir kaip priemonę tikrajai žmogaus esmei atstatyti, žmogui atpažinti. Mirtis yra būsena, kurioje žmogus atsipalaiduoja nuo kiautų, jam atsitiktinių, nuo civilizacijos jam sukurto išviršinio gyvenimo butaforijos. Mirties akivaizdoje atsiskiria taip pat ir netikrieji dvasiniai bruožai, kurie natūralią žmogaus dvasią buvo pridengę ir aptemdę gyvenimo eigoje netikromis vertybėmis. Mirties akivaizda nužeria tas visas gyvenimo dulkes, ir pasirodo tikrasis žmogus su savo elementariaisiais pradiniais dvasios bruožais, kada žmogus jau pats sau nemeluoja. — Du kaimai vienas nuo kito ribojos, surasdami daugybę juos skyrusių pertvarų. Mergaitės mirties akivaizdoje, bent tam momentui, abiem kaimam prašvito, kad tos pertvaros įsikalbėtos, kad abei kaimai yra tik žmonės, o turtas, o ambicijos, o padėtis — tai prietarai, kurie staiga nukrito, ir du kaimai susitiko bendros giesmės prie visų mylimos mergaitės karsto. Ūkininkas

Sarpačius kalė turtelį, kartais nuskriausdamas ir kaimynus, ir tik pajutęs, kad jo „vakaras artėja“, sykiu pajuto, kad visa buvo ne tai, kas žmogaus esmei priklauso. Tik minčiai apie mirtį demaskavus įsikalbėtas vertybes, žmogus pajuto tikrąją gyvenimo vertybę.

Mirties akivaizda padeda surasti tikruosius žmoniškus santykiavimo būdus ne tik su artimu. Ji pervertina ir asmeninį žmogaus gyvenimo kelią. — Tylioje kapų viešpatystėje davatkėlė Kriokininkų Ievutė pirmąsyk pajuto savo skaudžią vienatvę. Pajuto, kad jos gyvenimėlis nepilnas, nuskriaustas. Nors ji pasiryžus nuolankiai prisiimti mirties gyvenimą — net paminklėlį savo būsimajam kapui pasidarius — bet čia ji pajuto gulėsianti „Tokia be atminimo, tokia vienu viena, kaip jokia našlaitėlė nėra dar buvusi... — O aklių Juozelį bus kam apgarbstyti, — nusiskundė Ievutė. Sulig tais žodžiais jai taip širdį sugniaužė, kad prikrito ji prie žemės veidu, prisiglaudė ir garsiai pravirko. Pro savo raudą ji tartum matė... kad nei vienas vaikas, nei vienas senelis, netgi joks žvėrelis neužsuka prie jos namelio tam aukštam kalne, kad niekas, o niekas neatmena tokią Kriokininkų Ievutę kada nors gyvenus“ (34 p.).

Tik šioje kapų vietoje ji suprato, kad elgeta aklasis Juozelis, bent senatvei vesdamas, labiau įprasmino savo skurdžią buitę, savo dvasios gyvenimėlį papildydamas, praturtindamas. O anksčiau juk Ievutė buvo degusi šventos rūšybės priekaištu, kam tas Juozelis į senatvę sublūdijs...

Gaila, tik mirties švyturys nušviečia natūralų žmoniškumo kelią, kuriuo eidamas žmogus galėtų tikrai nuoširdaus ir tikro džiaugsmo patirti tarp tų dviejų momentų visuotiniame gyvenimo filme — tarp savo gimimo, kuris jį išvedė į regimąjį ekraną, ir mirimo, su kuriuo jis ekrane vietą užleidžia paskui jį einantiems. Vaičiulaitis parodo žmogų, kuris toje gyvenimo vaidyboje yra nuklydęs nuo savo natūralaus žmogiškumo. Jis pavirtęs piktas, pavydus, kerštingas (Tėvo

tvora). Užtenka, jei brolis yra kitoks, šviesesnis, kad griebtųsi jį sunaikinti. Saulės spindulys bado miegaliui akis, ir dėl to jis nekenčiamas. Ir dėl to kaimo vyrai susirinko, išgriovė, sukapojo Motiejaus Vambos naują tvorą, kuri baltavo visam kaimui. Motiejus Vamba, rankas susidėjęs ant krūtinės „nesipriešino piktam“, tik jam ašaros per veidus rito. Jis verkė ne savo paliestos nuosavybės ir sunaikintų kieto darbo vaisių. „Tai buvo verksmas už brolio skriaudą tau“. Verksmas dėl naujo pažinimo, naujos patirties, nes jam atsiskleidė nauja liūdna ir skaudi tiesa, kad brolis brolių skriaudžia, vienas kitam trukdo į šviesą kilti, užuot ranka rankon drauge žygiuotų.

Verkė Motiejus Vamba. Bet iš tikrųjų tai paties autoriaus širdies skausmas. Ir jis su paslėpta ašara stebi, kaip žmogus nutolsta nuo savo esmės ir daros našta kitiems ir sau. Autorius nesiima blogį vykdančiųjų smerkti. Jis tik liūdnai žiūri į kankinamus ir kankintojus, lyg visi jie būtų ir pasigailėjimo verti. Pasigailėjimo vieni, kad juose yra žmoniškumas aptemęs. Pasigailėjimo kiti, kad jie negali tuo žmoniškumu džiaugtis ir grožėtis dėl kitų kaltės. „Pagailo man senos Mortos, pagailo Onos ir visų tų žmonių, kurių šviesias akis apniaukia vargai ir kurie atilsį randa, po tuo baltu beržu trūnydami“ (92 p.).

Pasakojimų švelnia elegija ir gilia meile žmogui, ypač vaikams, Vaičiulaitis čia toks biliūniškas. Tik jis toliau nueina už aną praeities aukštaitį, savo jausmą pajvairindamas, šalia tylios elegijos siūbteldamas žiupsnius humoro savo

linksmosiose istorijose

Tiesa, tų linksmesnių pasakojimų nedaug. Tarp dvylikos vos trys. Juose švysteli jaunas Vaičiulaitis, kuris pasekdavo linksmą epizodą. Linksmas ir čia anekdotinis įvykis, kaip Kazys Šaukūnas pasitrupino kėlnes ir dėl to nebuvo iš-

rinktas į viršaičius; būtų galėjusios labai dramatiškai, à la Žemaitės, nusibaigti Kukučio vedybos, bet Vaičiulaitis surado linksmą šeimyninio nesugyvenimo sprendimą (Daili žmona). — Ir Elenutės nuodėmės klausomės su šypsniu ir dar su didesne meile mažiesiems.

Vaičiulaičio linksmumas ar humoras eina iš to paties šaltinio kaip ir jo elegija. Autorius randą žmones, kurių charakteryje tik iš paviršiaus yra truputis dulkių, bet savo esmėje jie yra geri žmonės. Tų dulkių pūstelėjimas, staigus, neįprastas ir nelauktas, kaip šaltas dušas, sukrečia mūsų veikėjus ir juos apvalo. Argi negeras iš esmės Šaukūnas, kurs nori būti viršaičiu. O Marcelė? Tai kas, kad ji daugeliui vaikinių nosį nubraukė ir kad ji jaučiasi daili! Tam ji ir mergina. O kad ištekęsusi ėmė tinginianti ir vyrą norėjo po pantapliu laikyti, tai ten buvo tik motinos jai įkalbėtas prietaras. Jį išdulkino Kukutis geru vėzdu, ir sugrįžo žmoniško gyvenimo giedra ir sutarimas. — Taigi Vaičiulaičio pasakojimų giedras švelnus juokas ar tikriau šypsnyš remiasi charakterių komizmu, iš tų charakterių išplaukusiomis situacijomis.

Toliau žengia Vaičiulaitis ir

formos artizmu

Biliūnas laimėjo skaitytojo simpatijas nuoširdumu, lyrizmu ir dideliu žmoniškumu. Vaičiulaitis savo mažuosiuose pasakojimuose prie to jungia ir didelį žodžio meną. Jau visų rašiusių ir anksčiau buvo pastebėta, kad Vaičiulaitis yra didelės kultūros ir gero skonio žodžio valdytojas. Tuo atžvilgiu jis priskirtas prie lietuvių stiliaus klasikų. Šiame rinkinyje Vaičiulaičio žodis tik labiau skaidrėja ir ryškėja. Labiau ryškėja drąsūs mostai, kuriais jis kala žodžio vaizdus. Žiūrint reikalo — plačius, iškilmingus ar miniatiūriškai subtilius. Ir vienuose ir kituose stiprėja lyrinis atspalvis, kuris pasakojimą daro šiltesnį, nuoširdesnį. Ir lyrinis atspalvis pagal pasakojimo reikalą — elegiškas ar humoriškas, pagarbiai maldingas

ar nuoširdžiai entuziastingas. Ir vienuose ir kituose vaizduose Vaičiulaitis duoda aiškas spalvas, nesitenkindamas kontūrais. Vaizdą sudinamina nesitenkindamas statine plastika. Kas estetiniu atžvilgiu dar svarbiau — tos spalvos nenuvartotos, šviežios, rodo autoriaus išradingumą. Pavyzdžio reikalui atkreipiamo dėmesį tik į vieną linksmos istorijos — „Dailios žmonos“ — epizodą, kada Kukutis išveda savo jaunąją žmoną šokti:

Kukutis iškaitęs stovėjo už stalo ir suko šarमतą ūsą, laukdamas, kol kūmai savo apsunkusius pilvus pakels ir jam kelią praleis.

Stovėjo ir Domicelė, velioną taisydamosi ir pirštus ant pūpsinčios krūtinės taip užsidėjus, kad visi žiedai juo labiau žerėtų.

Aukštai iškėlęs ranką, išsivedė Kukutis savo žmoną į vidurį aslos, atlašus ir smarkus, net jam šnervės pūtėsi kaip eržilui, jis laukė, kada smuikai suraudos, kada boso storoji styga rūščiai prabilis ir bugnas trinktels. Suriko štai klarnetos, suvaitojo fleita, ir būgnas kaip perkūnas sudundėjo, ir visa pirkia tirpte nutirpo, žado netekusi. Kukutis įsirėžė, atrėmė nykščių į šoną ir, dar aukščiau iškėlęs jaunamartės ranką, kad skėlė kulnim į grindis, vos žiezirbos nepasipylė.

Juodu šoko:

Kur reikia, jaunikis kaip žaibas lėkė ir Domicelę aplink save viesulais blaškė, tai šuktelėjęs į lubas optelėdavo, ir kulnis sumušdavo, tai vėl batu į grindis trenkė, arba čia į kairę, čia į dešinę taip vikriai apsukdavo, kad net skvernai oru skriejo, arba smulkiais žingsneliais treplendamas, toks stamantrus, ratu pirkia apsukdavo, ir paskui, nuotaką į galingą glėbį nustvėręs, sūkuriais blaškė ir aitriai kvėpavo, tartum ims ją ir ryte praris.

Papeikti nė jaunosios niekas negalėjo. Kur reikėjo, ji dailiai pritūpė, kur reikėjo, kaip gulbelė ežeru nėrė, arba vėl kad apsisukdavo, tai balta jos suknia ir velionas kaip debesis ties asla pakildavo ir drauge su ja plaukdavo. Ir dar vis ji nusišypsodavo, saldžiai lūpas pražiodama ir mėlynas akis primerkusi, lyg apie didžią laimę anapus marių svajotų. Taip besiausdama, vyro glėby beblaškoma, ji kaskart vis karščiau alsavo ir krūtinę aukščiau kilnojo, kad bernams vėl gailestis atgimė, ir boso storosios stygos rūsčiau sudejavo (108 p.).

Čia ir žmonių charakteristika, sukondensuota į vieną kitą žodį, ir etnografija, ir dinamika, ir nuotaika. Vaizdo kūrimu autorius taip susižavėjęs, kad, sakytum, užmiršta net patį pasakojimą toliau plėtoti. Dėl to Vaičiulaitis labiau ir žavi aprašomaisiais momentais nekaip pasakojamaisiais. Blogo žodžio nepasakyti nė apie vieną šio rinkinio pasakojimą, tačiau tarp visų pirmoj vietoj, tektų minėti „Dviejų kaimų istoriją“, „Elenutės nuodėmė“, „Dvi seseris“, „Dailią žmoną“ ir, rodos, paties autoriaus mylimiausią kūdikį „Kur bakūžė samanota“.

Skyrium minėtinų pasakos

Literatūrinės pasakos nuo liaudies pasakų skiriasi. Liaudies pasakose viskas sukoncentruojama į įvykius. Dėl to liaudies pasakoj stiprus pasakojamasis-dinaminis momentas, silpnas aprašomasis; gamtovaizdžių taip pat nėra, kiek jie nebūtini veiksmo eigai; veikėjai suscheminti. — Literatūrinėje pasakoje stipriau išplėtojamas aprašomasis — plastinis momentas; tuo pačiu sulėtinamas įvykių pasakojimas; stipriau charakterizuojami ir individualizuojami veikėjai; suplastinami paveikslai; visas pasakojimas susimbolinamas ir tokiu būdu įprasminamas gilesne mintimi.

Vaičiulaičio literatūrinės pasakos pažįstamos jau ne nuo šio rinkinio. Jo „Aukšinė kurpelė“, dar Lietuvoje spausdinta, buvo aukštos literatūrinės vertės; turėjo visas literatūrinės pasakos žymes. Šiame rinkinyje Vaičiulaitis vienoms pasakoms net pasakojamąją medžiagą, įvykius, ima iš liaudies pasakų („Pabėgėliai“, „Uodas“, „Girną akmuo“, „Senas kareivis Aleksandras“, „Žiogų daina“), kitoms kombinuoja, nuo liaudies pasakų daugiau nutoldamas („Puodų puodas“, „Lokys ir voverė“, „Ožio balsas“, „Nidos žvėrys“, „Adomas ir Ieva“, „Pelė ir žvirblis“, „Popiežiaus paukštė“). Pirmosiose jis sustiprina aprašomąjį plastinį elementą. Kaip savo linksmosiose istorijose žaidė žmogaus charakteriais, taip pasakose pažymėtinas puikus jo sugebėjimas piešti gyvulių ir paukščių portretus, rodant pastabumą paukščio ar gyvulio „psichologijai“ bei jo fiziologijai. Pavyzdžiui užtenka įsižiūrėti į pirmąją pasaką „Pabėgėlius“. Štai katinas praneša naujienas visam gyvulių ir paukščių būriui:

— Taip, taip, — murkdamas prabilo katinas ir apsilaižė savo plonu liežuvėliu, — nusipenėjęs esi ir gražiai atrodai. Manau, kad šeimnininkas žinojo, ką pjaus, kai virtuvėje galando peilį.

— Kas pjaus, kodėl pjaus? — drebėdama sumenkeno žebbrė avelė. — Be reikalo tu negąsdink manęs.

— Aš tai jau nieko nebijau, — ramiai tarė buliukas ir atrijo kąsnį, kurį rengėsi gromuliuoti.

... Iš kūdros išlindo dumblina kiaulė žviegėlė ir trynėsi į tvorą. Girksėdamas ir sparnais mojuodamas atbėgo žąsinas gagonas, o paskui jį, kaklą traukydama, atkiūтино ir antelė kvaksė. Taip susirinko jų ten visos būrys, smulkių ir didelių, ir laukė rainiaus žinios. Šis tačiau nebuvo toks greitas išsipasakoti ir delstė, nes norėjo labiau nustebinti ir kiaulę žviegėlę ir garnį, kuris į savo lizdą nutūpė ir, nuleidęs snapą, klausėsi.

— Greičiau, greičiau, — nusigandusi ragino avelė žebūrė. — Aš tikrai susirgsiu belaukdama.

— Tu dar tik susirgsi, o šeimininko duktė jau guli ir vos alsuoja.

— Kodėl aš to negirdėjau, — nustebo višta kuodė, — nors šįryt buvau į virtuvę įbėgus!

— Tu per kvaila, kad tokias dideles naujienas žinotum, — ją užūdijo žąsinas ir kairę akį primerkė balta plėvele, kad atidžiau galėtų klausytis. — Bet papasakok, rainiau, ar tikrai jau taip jai bloga?

— Jinai mirs, — prislėgtu balsu ištarė katinas ir, pakėlęs kojukę, nusišluostė ašarą iš žalsvų savo akių.

— Jeigu katinas susigraudino, tai iš tikrųjų baisi nelaimė artinasi, — garsiai galvojo antelė kvaksė ir snapu bakstelėjo žemę. — Tik ar jau būtinai reikia mirti, jei susergi. Juk ir man vakar gūžį taip gėlė...

— Karalaitė mirs, karalaitė mirs! — staiga subliuvo avelė žebūrė — ir kad ims gailiomis ašaromis raudoti.

Jos skausmas buvo toks didelis, kad niekas ten žardyje nedrįso jai širdies užduoti, ją subardami ar pamokydami, kam sutrukdė rainių. Taip gerą valandą jie tylėjo, ir žąsinas su ilgu kaklu ir primerkta akim atrodė kaip negyvas. O saulė tuo tarpu maloniai švietė žydrame danguje, vyturėliai čireno ir čireno, ir mėlynos musės žvimbė ore (189 p.).

Čia turim pasaką, tarptautinę pasaką, atkeltą į grynai lietuvišką aplinką. Taip reiškiasi tautinė įtaka tarptautiniam pasakos variantui. Taip reiškiasi ir individualinis kuriamasis įnašas. Čia turim „psichologiją ir fiziologiją“ tų lietuviškų gyvulių. Čia net gamtos skiautelė, kuri giedros kontrastu šalia kalbamos juodos mirties prabyla kažkokia simboline nuotaika. Čia ir yra tikrojo meno reiškinys. Kiek tai skiriasi nuo scheminių pasakų ar pasakėčių, kuriose tėra tik gyvulių vardai, o visa kita

žmogiška, galima pastebėti, palyginus Vaičiulaičio pasakas su neseniai pasirodžiusia Zobarsko pasaka *Riestausio sūnum*.

Vaičiulaičio kai kurių pasakų kompozicijai būdinga, kad jos „be galo“, t.y. baigiasi staiga, nelauktai. Ir skaitytojui toks baigimas sudaro įspūdį: tai kam gi visa lig šiol pasakota? Negi tik dėl gražių vaizdų, dėl gražių atskirų papuošalų? Kaip gi čia šaunūs papuošalai lyg būtų nesujungti į organišką vienumą, kurią duoda literatūrinei pasakai minėta simbolinė prasmė. Tikrai, Vaičiulaičio pasakose šitoji simbolinė prasmė yra labai „paslėpta“. Ją pajauti tik pasaką jau pergalvodamas, analizuodamas. Normaliu atveju analizavimas turėtų tik pagilinti veikalo prasmę, kurios buvimą pajauti iš pirmo skaitymo. Lyg be pabaigos atrodo „Ožio balsas“, „Girnų akmuo“, „Senas kareivis Aleksandras“.

Iš tų pasakų, kurios labiausiai priartėja prie liaudies pasakų, bet sykiu jas pakelia į dar aukštesnį literatūrinio meno laipsnį, pirmoj vietoj tektų dėti „Pabėgėlius“. Iš tų, kur autorius labiausiai nutolsta nuo liaudies pasakos ir daugiau savo individualumo parodo, gražiausia yra „Popiežiaus paukštė“. Joje autorius sujungia puikią charakterizavimo dovaną, kuria tapybinius paveikslus, lyriką. Pro kasdienius kruvinus pasaulio vargus čia spindi geresnio, giedresnio, taikingesnio gyvenimo pasiilgimas. Ir ne tik pasiilgimas, bet ir tuo gyvenimu tikėjimas, kuris rimčiausių pasaulyje žmonių veidus nudažo pasigrožėjimo ir džiaugsmo šypsniu. Prasidėjusi paprasčiausiu kalnų piemenų nuotykiu aprašymu šita pasaka gauna vis daugiau tos simbolinės lyrikos, kuri iš pradžių liejasi žaismu, humoru, paskui laipsniškai išvirsta giedros laimėjimo triumfu ir jos apoteoze. — Jeigu kitų pasakų formoje galėjai grožėtis vaizdų, charakterių plastika ir spalvingumu, tai čia kilni simbolinė pasakos lyrika ima banquoti dar ir pasakojimo ritmingai plaukiančia sakinių srove. Čia pajunti akivaizdžiai, kad ir prozoj esama ritmo, kuris

nuoširdaus jausmo ir didelės kultūros rašytojui virsta svarbia ir galinga muzikos priemone...

Knygą užverčiam ir recenziją baigiam be patarimų autoriui ir be komplimentų. Čia rašom ne autoriui, o skaitytojui painformuoti. Skaitytoją reiktų tik dėl vieno įspėti: jeigu Schopenhaueris teisingai galvoja, jog vieną kartą perskaityti knygą nepakanka, jog gera knyga esti padaryta nuolatiniam vartojimui, tai prie tokių priklauso ir Vaičiulaičio knyga; ji priklauso prie tų, kurios pirmu kartu skaitomos atrodo gražios, o antru kartu skaitomos gražesnės...